GÖTEBORGS UNIVERSITET

STATSVETENSKAPLIGA INSTITUTIONEN
CENTRUM FÖR EUROPASTUDIER (CES)

VIKTEN AV ATT IDENTIFIERAS SOM OFFER

Sveriges och Litauens hantering av offer för sexuell exploatering och människohandel

Josefine Franzén

Kandidatuppsats:	15 hp
Program:	Europaprogrammet
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Ht/2021
Handledare:	Andreas Moberg

Abstract

Trafficking of humans has become one of the greatest challenges of our modern age, with crossborder organized crime being one of the five most serious threats to EU Member States. Despite the development of common goals against human trafficking, research shows that attempts to coordinate national laws often fail, which can lead to violations against human rights. Previous research also shows the importance of being identified as a victim of sexual exploitation and human trafficking, to be able to benefit from the help and protection you can have as a victim. Against this background, the thesis intends to examine whether there is a connection between who is considered a victim, based on Sweden's and Lithuania's prostitution laws and who is identified as a victim according to the criteria in the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. To gain an increased understanding of who can be considered a victim, the study applies Nils Christie's theory of the ideal victim. The thesis uses a qualitative text analysis to analyze evaluation reports from the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, GRETA. This is to make visible how Sweden and Lithuania meet the criteria with a focus on victim management. The analysis shows that the countries meet the criteria in the convention in different ways, where one of the explanations can be their different views on prostitution and on who can be considered a victim. The thesis aims to contribute to a greater understanding of the importance of identifying victims and how different national laws can affect the adherence to the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings.

Kandidatuppsats:	15 hp
Program:	Europaprogrammet
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Ht/2021
Handledare:	Andreas Moberg
Nyckelord:	Offer, Identifiering, Människohandel, Sexuell exploatering, Prostitution, Idealiska offret, Sverige och Litauen
Antal ord:	12101

Innehåll

1. Inledning 1
Syfte 2
2. Tidigare forskning och teori 4
Tidigare forskning 4
Sveriges och Litauens syn på prostitution och valet att kriminalisera eller inte 4
Prostitution kopplat till Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel 5
Människohandelns offer 7
Offerperspektivet 9
Teori 10
Det idealiska offret 11
Det idealiska offret kopplat till Sveriges och Litauens prostitutionslagar 11
3. Material och metod 13
Material 13
Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel (CETS no 197) 14
GRETAs utvärderingsrapporter 15
Metod 15
4. Resultat 18
GRETAs utvärderingsrapporter gällande Europarådets konvention om åtgärder mot 18
människohandel 18
Analysschema – sammanfattning av resultat 31
5. Analys 33
6. Slutsats 37
7. Avslutande diskussion 39
Referenser 40

1. Inledning

Människohandel har blivit en av vår moderna tids stora utmaningar, där den gränsöverskridande organiserade brottsligheten ses som ett av de fem allvarligaste hoten mot EU:s medlemsländer. Mer än 20 miljoner människor världen över beräknas vara utsatta för människohandel, för sexuella ändamål, tvångsarbete eller andra former av utnyttjande. Verksamheten beräknas ge en vinst på 117 miljarder euro per år för människohandlarna (Europaparlamentet, 2016). I Europa är människohandel för sexuella ändamål det vanligaste, varav 77% av kvinnorna utsätts för sexuell exploatering (UNODC, 2020). Tidigare har rättsliga skydd för brottsoffer knutits till nationella förhållanden, men i och med globaliseringen och ökningen av gränsöverskridande brott, har behovet av internationella skydd ökat (Åström, 2014). Som en utveckling av tidigare internationella instrument i kampen mot människohandel, såsom FN:s Palermoprotokoll, antogs den 3 maj år 2005 Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel (CETS 197). Till skillnad från tidigare internationella instrument har konventionen ett tydligare fokus på skydd av offer och rätten till att identifieras som ett offer (Council of Europe Portal, 2021). I likhet med konventionen och dess fokus på hanteringen av offer för människohandel, har även Europaparlamentets och Rådets direktiv 2011/36/EU, om bekämpandet av människohandel och skydd av dess offer utvecklats (Direktiv 2011/36/EU).

Just vikten av skydd av offer lyfts av flera forskare och organisationer, där studier visar att ett multisektoriellt tillvägagångssätt, kan leda till ökad identifiering av brott mot de mänskliga rättigheterna och effektivare identifiering och skydd av offer (UNODC, 2020). Enligt Amnesty International (2016) är det av stor vikt att säkerhetsställa att de som säljer sex har lika förutsättningar som alla andra till rättvisa, hälso- och sjukvård och offentlig service. Samt lika skydd från lagens sida gällande upprättelse, kompensation och stöd. Dock finns det en problematik gällande vem som betraktas som offer, då begreppet brottsoffer kan ses som en social konstruktion, under ständig förändring, där såväl samhälleliga föreställningar och rättsväsendets olika delar, påverkar möjligheten till legitimitet som brottsoffer (Åström, 2014, s. 28). Problematiken kring definition av offer kan enligt Gallagher (2010, s. 277) leda till att människohandelns offer inte får den hjälp avseende skydd av offer som hen har rätt till.

Trots utvecklingen av gemensamt uppsatta mål gällande skydd mot människohandel, visar forskning på att det många gånger misslyckas i försöken att samordna nationella lagar, vilket kan leda till att människors rättigheter skiljer sig åt mellan nationerna och risken för brott mot de mänskliga rättigheterna ökar (Stobb & McDonlad, 2019). Då tidigare forskning visar på hur viktigt det är att få identifieras som offer för sexuell exploatering och människohandel, för att få rätt till den hjälp och skydd du som offer har, enligt Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel, ämnar denna studie undersöka om det finns ett samband mellan vem som anses vara ett offer, utifrån olika nationella prostitutionslagar och vem som identifieras som offer enligt Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel. Studien utgår från Sverige och Litauen, där Sverige har valt att endast kriminalisera köp av sexuella tjänster, medan Litauen har valt att även kriminalisera försäljning av sexuella tjänster. Då Litauen i motsats till Sverige har valt att kriminalisera den som säljer sex, bör länderna ha olika syn på vem som kan anses vara ett offer. För att få en bättre förståelse för offerproblematiken, kommer Sveriges och Litauens prostitutionslagar kopplas till Nils Christies teori om det idealiska offret. Med denna utgångspunkt ämnar studien visa på att Sverige och Litauen kommer uppfylla kriterierna gällande identifiering av offer i Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel, på olika vis, då de har skilda synsätt på prostitution och med det vem som kan anses vara ett offer.

Syfte

Genom att utgå från länder med olika syn på den som säljer sexuella tjänster, ämnar denna studie undersöka om det finns ett samband mellan vem som anses vara ett offer utifrån Sveriges och Litauens prostitutionslagar och vem som identifieras som offer enligt kriterierna i Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel. Det vill säga studiens syfte är att kunna visa på att länderna kommer uppfylla kriterierna i konventionen på olika sätt då de har olika syn på prostitution och med det vem som kan anses vara offer. Genom att studera Sverige och Litauen, där Sverige har valt att inte kriminalisera den som säljer sex, medan Litauen har valt att kriminalisera både köp och försäljning, ämnar studien visa på hur skilda nationella prostitutionslagar kan påverka vem som får klassas som offer. För att få svar på mina frågeställningar kommer jag med hjälp av en kvalitativ textanalys, analysera utvärderingsrapporter från Europarådets konvention om åtgärder mot människohandels

övervakningsprogram GRETA. Detta för att se hur Sverige och Litauen uppfyller kriterierna med fokus på offerhantering. Vidare kommer jag koppla Sverige, Litauen och konventionens syn på prostitution och sexuellt exploaterade, till Nils Christies teori om det idealiska offret. Detta för att få en ökad förståelse för hur den prostituerade kan få rätt att betraktas som ett offer eller ej, utifrån de nationella prostitutionslagarna. Att identifieras som offer för sexuell exploatering och människohandel är av stor vikt för att få ta del av den hjälp och det skydd du som offer har enligt konventionen. Därmed ämnar studien bidra till en ökad förståelse för vikten av identifiering av offer och hur skilda nationella lagar kan påverka efterlevnaden av Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel och med det människors rättigheter.

Studien kommer utgå från följande frågeställningar:

- *Hur påverkar valet att kriminalisera eller icke-kriminalisera prostitution synen på offer?*
- *Hur påverkar valet att kriminalisera eller icke-kriminalisera prostitution rätten till att identifieras som offer, utifrån kriterierna i Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel?*
- *Hur skiljer sig Sveriges och Litauens hantering av offer, enligt GRETAs utvärderingsrapporter gällande Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel?*

2. Tidigare forskning och teori

För att få en ökad förståelse för hur nationella lagar kan påverka synen på offer och med det vem som har rätt att identifieras som offer, har jag studerat tidigare forskning gällande Sveriges och Litauens val att icke-kriminalisera och att kriminalisera prostitution och prostitution kopplat till konventionen om åtgärder mot människohandel[1]. Vidare har jag studerat forskning gällande offer för människohandel och offerperspektivet, där studier visar på hur viktigt det är att få identifieras som offer för människohandel, för att få den hjälp och det skydd du som offer har rätt till. För att få en ökad förståelse för synen på offer och vem som kan anses vara ett offer, ämnar jag utgå från Nils Christies teori om det idealiska offret.

Tidigare forskning

Sveriges och Litauens syn på prostitution och valet att kriminalisera eller inte

Sverige är framför allt ett destinationsland för offer för sexuell exploatering, där den stora ökningen av asylsökande anses bidra till en ökad risk för att framför allt kvinnor och barn skall utsättas för människohandel, med syftet sexuell exploatering (European Commission, 2021). Den 1 januari 1999 trädde det svenska förbudet mot köp av sexuella tjänster i kraft. Med detta var Sverige först i världen att kriminalisera köp, men inte själva försäljningen av sex (Regeringen, 2016). Lagen lyder enligt Brottsbalken 6 kap §11; *"Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffat sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse högst ett år.*" (SPS 1998:408). Vidare kopplas lagen till sexuell exploatering då; "*med sexuell exploatering avses att offret ska utsättas för sexualbrott eller utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser dvs prostitution, jmf 6 kap. 11§."* (SPS 1998:408).

Den svenska prostitutionslagstiftningen har som utgångspunkt att prostitution kan betraktas som mäns våld mot kvinnor och lagens huvudsakliga syfte är att påverka befolkningens generella attityd och förhållningssätt till prostitution (Holmström & Skilbrei, 2008, s. 10). Genom att kriminalisera sexköp syftar lagen även på att förhindra prostitution och människohandel, samt motverka andra former av kriminalitet och samhällsproblem

[1] Ytterligare instrument mot människohandel är Europaparlamentets och Rådets direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av Rådets rambeslut 2002/629/RIF. Då det redan finns mycket forskning rörande direktivet, har jag valt att endast fokusera på konventionen. Detta för att få ett mer preciserat syfte med studien.

(Regeringen, 2016). Ett av skälen till en ensidig kriminalisering har varit de prostituerades utsatta position, som många gånger ses som den svagare parten, som utnyttjas på grund av andras vinning och därmed inte skall anses kriminell. Ytterligare argument är att det skall vara lättare att söka hjälp ur prostitution utan att behöva riskera några juridiska påföljder (SOU 2010:49).

Baltikum ses som ett av Europas största rekryteringsområden för sexindustrin. Som en konsekvens av Sovjetunionens fall och med dess ekonomiska svårigheter, har många litauiska kvinnor tvingats in i prostitution. De huvudsakliga faktorerna bakom människohandeln och prostitution är socioekonomiskt relaterade. I Litauen pågår både nationell och transnationell människohandel, vars främsta syfte är sexuell exploatering (Gutauskas, 2009). Litauen har valt att kriminalisera både köp och försäljning av sexuella tjänster, med undantag om den prostituerade är offer för människohandel. Enligt Code of administrative offences, Artikel 182(1) - Prostitution valuable consideration or use of prostitution services; *"Prostitution valuable consideration or use of prostitution services incur a fine from eighty-six to one hundred and forty-four euros*" (Code of administrative offences, article 182(1)). Med undantag för personer *"[...] involved in prostitution using physical or mental abuse or fraud, or in any way involved in prostitution as a minor or (and) a victim of trafficking in human beings and It is recognized as a victim in criminal proceedings."* (Code of administrative offences, article 182(1)). Valet att kriminalisera även den prostituerade kan kopplas till Litauens syn på sex, där sexualitet är något som ses som stigmatiserande. Sex anses inte vara ett offentligt ämne, utan något som rör privata familjefrågor och reproduktion (Acus, 2001, s. 58). Litauen lever kvar i gamla Sovjetunionens tankar angående familjevärde och moral, där familjelivet ansågs vara den mest passande livsstilen (Juozeliuniene, 1999, s. 74), vilket även är tydligt i Litauens konstitutionsförfattning; *"The family shall be the basis of society and the State"* (Constitution of the Republic of Lithuania, Article 38, 1992).

Prostitution kopplat till Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel

Det finns ingen universell definition av "sexuell exploatering" och "exploatering av prostitution" kopplat till människohandel. Detta beror på länders olika synsätt på prostitution,

vilket vid implementering av internationella instrument kan leda till nationella debatter (Stoyanova, 2015, s. 60). I Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel, görs ett avståndstagande från en normalisering av prostitution, samtidigt som det lämnas utrymme till en nationell lagstiftning som klassar prostitution som ett arbete. Därför är det enligt Stoyanova (2015) viktigt att betona att konventionens syfte varken är att förhindra människohandelns offer att fortsätta sälja sex eller förhindra deras sociala rehabilitering. Utan konventionen bygger på att bestraffa de som är delaktiga i själva exploateringen av människohandelns offer (ibid.). Enligt Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel, formuleras exploatering som en följd av människohandel enligt följande; *"Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of the prostitution of others in or other forms of sexual exploitation, forced labor of services, slavery and practices similar to slavery, servitude or the removal of organ; The consent of a victim of "trafficking inn human beings" to the intendent exploitation set forth in subparagraph (a) of this article shall be irrelevant where any of the means set forth in subparagraph (a) have been used"* (CETS no 197, artikel 4). Åström (2014, s. 134) menar att genom att fokusera åtgärderna på de straffrättsliga åtagandena, undkommer medlemsstaterna frågan gällande försöken till en homogen syn på prostitution.

Människohandels juridiska ramverk tar endast upp sexuell exploatering i kontexten om hur människor utsatta för handel skall förstås, vilket Stoyanova (2015) menar kan tolkas som att oberoende av nationers olika syn på prostitution, är det den tvångs- och vilseledande processen, dvs. själva människohandeln som måste åtgärdas. Dessa handlingar måste kriminaliseras och migranter som utsätts för den tvångs- och vilseledande processen måste ses som offer. Detta innebär enligt Stoyanova (2015) att om stater är fria att anta ett eget tillvägagångsätt till prostitution och med det uppfatta all prostitution som kränkande, måste tvångsvillkoren i destinationslandet ses som irrelevant. Snarare är det bedrägeri och tvång kopplat till själva migrationsprocessen som är av relevans (ibid., s. 60). Klargörandet i konventionen föreslår att debatten gällande prostitution icke bör uppstå, då människohandel avser själva tvångs- och vilseledande processen. Detta ställer sig Stoyanova (2015) kritisk till då hon menar att för det första råder det en obestämdhet gällande nivåerna av tvång och bedrägeri, samtidigt som frågor gällande bevis är svåra att lösa. För det andra menar Stoyanova (2015) att det behövs en tydligare förståelse för innebörden av exploatering för att få förståelse för människohandel (ibid., s. 61). Även Åström (2014, s. 126) lyfter problematiken gällande bevisfrågan kopplat till

prostitution, där konventionen säger att för att gärningen skall anses vara straffbar skall den har skett med vetskap att personen från vilken tjänsten köptes var offer för människohandel. Detta innebär att en stor del av ansvaret läggs över på destinationsländerna och med det ansvar för kriminalisering och polisiära åtgärder.

Människohandelns offer

Vem som betraktas som offer är i ständig förändring och själva begreppet brottsoffer kan ses som en social konstruktion, där såväl samhälleliga föreställningar och rättsväsendets olika delar, påverkar möjligheten till legitimitet som brottsoffer (Åström, 2014, s. 28). Problematiken kring definitionen av offer och vem som har rätt att anses vara ett offer kan enligt Gallagher (2010, s. 277) leda till att människohandelns offer inte får rätt till den hjälp avseende skydd av offer som hen borde. Många gånger ses offer för människohandel som illegala migranter, vilket gör att de förlorar sin offerstatus och med det sina rättigheter som avses i Europarådets konvention mot människohandel. Problematiken kopplas utöver avsaknaden av kunskap, förståelser och attityder till det officiella ansvaret, även till svårigheterna i att bekräfta och bevisa förekomsten av människohandel och dess exploatering (ibid., s. 278 & 282).

Då beskrivningen av människohandel skiljer sig åt, kan det enligt Åström (2014, s. 16) leda till svårigheter i såväl identifieringen av offren som att beräkna förekomsten av handeln. Ett annat problem är att endast vissa delar av människohandelsbrottet kartläggs och uppmärksammas. Därför har det stor påverkan på hur människohandel och dess offer framställs, för att kunna avgöra befogenheten av de rättsliga åtgärderna. Därmed är det viktigt att staterna vid internationella implementeringar, reflekterar över bakgrunden och syftet till de olika internationella överenskommelserna gällande människohandel. Detta kan öka staternas förståelse för deras roll i bekämpandet mot människohandel och offrens ställning. Om människohandel kopplas till ett migrations- eller hälsoproblem, anses offren vara orsak till, och inte en konsekvens av problemet, och därmed riskerar att straffas för inblandning i kriminell verksamhet. Hur nationer anser att människohandel skall bekämpas, överensstämmer inte alltid med offrens behov av rätt stöd, skydd och upprättelse (Åström, 2014, s. 16 & 24).

Olika former av internationella överenskommelser gällande människohandel har historiskt sett haft en positiv inverkan på nationell nivå. Enligt Gallagher (2010, s. 276) har det skett tydliga framsteg när det kommer till utformningen av skyldigheter till offren för människohandel. Genom en ökad trend inom både internationell och nationell lag går det enligt Åström (2014) att se en konsensus gällande identifiering av offer och staternas skyldigheter. Dock styrs de nationella lagstiftningar av olika politiska ställningstaganden och sociala normer, vilket påverkar staters syn på skydd av offer i arbetet mot människohandel. För att offer utsatta för globala brott skall få den hjälp de behöver krävs nationella rättsliga initiativ, vilket bygger på staternas egen vilja att implementera de internationella instrumentens rättigheter i den nationella lagstiftningen (ibid., s. 23 & 141). I kapitel 3, artikel 10(2) i konventionen om åtgärder mot människohandel, föreslås det att stater inte nödvändigtvis måste reglera själva identifikationsprocessen i de nationella lagarna, i stället är de fria att införa andra medel för ändamålet. Det vill säga att även om staterna implementerat konventionen finns det inget krav på hur exempelvis identifieringsprocessen skall gå till, utan kan i stället tolkas mer som en rekommendation (Stoyanova, 2015, s. 91).

När det gäller hjälp och skydd av brottsoffer finns specifika bestämmelser i konventionen. Staterna är enligt konventionen skyldiga att tillhandahålla lämpligt och effektivt skydd från potentiella hot och hämndaktioner i samband med rättsprocessen. Detta innebär att offren kan vara i behov av psykisk hjälp, förflyttning och eventuellt identitetsbyte (Stoyanova, 2015, s. 129). Dock finns det en problematik gällande brottsoffer enligt Stoyanova (2015), då människor utsatta för handel inte alltid bara ses som endast offer för människohandel, utan även anses själva ha begått kriminella handlingar, vilket de kan straffas för. Exempel på detta kan vara just prostitution, som i vissa länder anses vara en kriminell handling (ibid., s. 142). Enligt konventionen om åtgärder mot människohandel, artikel 26, föreslås att stater inte bör straffa offer för människohandel som i relation till detta har begått brott; "*Each Party shall, in accordance with the basic principles of the legal system, provide for the possibility of not imposing penalties on victims for their involvement in unlawful activities, to the extent that they have been compelled to do so.*" (CETS no 197, artikel 26). Problemen som uppstår här kan enligt Stoyanova (2015, s. 144–145) kopplas till själva identifieringsprocessen av offer, där hon ifrågasätter vem som skall avgöra om personen i fråga skall skyddas från straff, ses som ett

offer och med det få sina rättigheter som offer för människohandel eller dömas för brott? Vem som avgör detta skiljer sig åt mellan nationerna och ofta hamnar de under olika juridiska ramverk, vilket försvårar identifieringen av offer ytterligare. Exempel på detta är att en person kan identifieras som offer för människohandel av den grupp som hanterar de specifika frågorna, medan de som hanterar själva brottet som begåtts, exempelvis försäljning av sexuella tjänster, anser att personen inte är ett offer utan har begått en kriminell handling. Här menar Stoyanova (2015) att det borde inte endast ligga i individens intresse att detta samordnas på ett nationellt plan utan även i staternas intresse då rättsprocesser kostar både tid och resurser (ibid., s. 144–145).

Offerperspektivet

Viktimologins tvärvetenskapliga karaktär försvårar en enhetlig definition av brottsoffer, vilket har lett till framväxten av olika synsätt. Detta innebär en ständig förändring gällande vem, eller vilka som skall eller borde betraktas som offer (Åkerström & Sahlin, 2001). Det ökade engagemanget för brottsoffer kan enligt Åkerström och Sahlin (2001, s. 9) kopplas till både civilisationsprocesser i form av kvinnors rättigheter och i hur värnandet av brottsoffer framstår som okontroversiellt, vilket kan leda till att myndigheter och politiska partier kan förenas trots övrigt skilda intressen och program (ibid.). Tham (2001, s. 41) menar att brottsoffrets framtid påverkas av statens behov till att nå konsensus och av brottsoffrens funktion i politiken. I likhet med Tham (2001) menar även Åkerström och Sahlin (2001, s. 21) att strukturella förhållanden och olika maktrelationer påverkar vem eller vilka som får betraktas som offer. Ofta kopplas begreppet brottsoffer samman med en viss typ av brott såsom våld, skadegörelse och stöld, utförda av en viss typ av gärningsman. Utöver det finns det även förutbestämda föreställningar om vem som är brottsoffer och hur de handlar och reagerar (ibid., s. 11).

Som en kritik till utvidgningen av offerperspektivet menar Tham (2001, s. 38) att detta kan leda till att om alla ses som offer, ses ingen som offer. Med detta menar Tham (2001) att begreppet kan komma att tunnas ut, vilket kan leda till att ingen har mer rätt än någon annan att kräva offerstatus. Om väldigt många definieras som potentiella eller faktiska offer, kommer det inte finnas tillräckligt med hjälp och resurser till alla. Ett annat problem som kan uppstå om

offerkategorin utvidgas är att människor mot sin vilja kan stämplas som offer. Åkerström (2001, s. 278) menar att offer inte bara kan ses som en objektiv kategori, utan även som en social och moralisk produktion. Vilket kan leda till att individer kan ifrågasätta sin roll som offer eller ej. Det kan vara av större vikt att få lov att framstå som en kompetent människa, i stället för ett behjärtansvärt offer (ibid.).

Som tidigare forskning visat är det av stor vikt att människohandelns offer identifieras och kategoriseras som målsägande, för att erhålla straffrättsligt skydd, ekonomisk ersättning och rätt till fysisk och psykisk vård. Men för att kategoriseras som målsägare och att identifieras som offer krävs även att de ses som ett trovärdigt och rättfärdigt offer. Enligt Åström (2014, s. 252 & 255) går en stor del av identifieringsproblematiken att koppla till föreställningar om brottsoffer och hur människohandelns offer överensstämmer med dessa. Offrets sociala status är avgörande för om hen har rätt att anta offerstatus. Då offren för människohandeln många gånger i stället kategoriseras som prostituerade, en del av den svarta marknaden, eller medbrottslingar till illegal invandring, riskerar de att förlora sin offerstatus. Detta då de inte anses vara svaga, utan anses ha satt sig i en icke respekterad sits, med en relation till gärningsmannen. Detta kan kopplas till Nils Christies teori om det idealiska brottsoffret (ibid.).

Teori

Som tidigare forskning visat, går en hel del av identifieringsproblematiken att koppla till föreställningen om brottsoffer och hur människohandelns offer överensstämmer med dessa. För att få en ökad förståelse för hur Sveriges och Litauens olika prostitutionslagar kan påverka synen på offer, har jag valt att koppla detta till Nils Christies teori om det ”idealiska offret”. Denna teori är relevant då den kan hjälpa till att förklara rätten för den prostituerade att betraktas som offer eller ej, beroende på staters val att kriminalisera prostitution eller inte. Det vill säga att Litauen bör ha en annan syn på vem som kan anses vara ett offer, detta då de genom sin prostitutionslag kriminaliserar den prostituerade i jämförelse med Sverige som inte gör det.

Det idealiska offret

Teorin om det idealiska offret kommer från den norska kriminologiprofessorn Nils Christie. Med det ”idealiska offret” syftar Christie (2001, s. 47–48) på en person eller kategori av individer som när de utsätts för brott, lättast får en fullständig och legitim status som offer. Christie ställer i sin teori upp ett antal kriterier för att få klassas som offer. Enligt teorin finns det åtminstone fem egenskaper som offret behöver ha för att betraktas som ett idealiskt offer;

1. Offret anses vara svagt
2. Offret utför något respektabelt
3. Offret är på en klanderfri plats
4. Gärningsmannen är stor och ond
5. Gärningsmannen är okänd för offret och personlig relation saknas

Christie (2001) menar att det idealiska offret skapas genom den idealiska gärningsmannen, en stark förövare skapar ett svagt offer. För att anses vara ett idealiskt offer, bör hen även vara tillräckligt stark för att bli hörd och våga tala, det vill säga anses vara tillräckligt mäktig för att framgångsrikt kunna kräva sin status som idealiskt offer. Dock måste hen samtidigt visa tillräckligt stor svaghet, för att inte anses vara ett hot mot andra viktiga intressen. De verkliga offren saknar dock ofta de egenskaper som kopplas till det idealiska offret (ibid., s. 50–51 & 57). Christie (2001) ställer sig även frågan om vikten av att kvalificeras som offer, där han anser att det behövs, då det kan förbättra situationen för människor som lider. Dock pointerar han att med en ökad jämställdhet reduceras deras anspråk på status som goda klassiska offer. Med detta menar Christie (2001) att när jämställdheten ökar och exempelvis kvinnors position blir starkare, anses de inte lika svaga länge, vilket är ett av kriterierna för att klassas som ett idealiskt offer (ibid., s. 58).

Det idealiska offret kopplat till Sveriges och Litauens prostitutionslagar

Teorin om det idealiska offret är som tidigare nämnt, användbar för att få en ökad förståelse för vem som lättast kan få en fullständig och legitim status som offer. Utifrån denna studie kommer teorin hjälpa till att förklara rätten för den prostituerade att betraktas som offer eller ej, beroende på staters val att kriminalisera prostitution eller inte. Ett av skälen till att Sverige valt att inte kriminalisera den prostituerade är på grund av dess utsatta position, där hen många gånger ses

som den svagare parten. En annan viktig aspekt är att svensk prostitutionslagstiftning har sin utgångspunkt i att prostitution kan kopplas till mäns våld mot kvinnor (SOU 2010:49). Detta kan kopplas till punkt 1 och 4 av Christies (2001) kriterier, det vill säga, offret kan anses vara svagt och gärningsmannen stor och ond. I de flesta fall kan även gärningsmannen anses sakna någon relation till den prostituerade. Det vill säga att även punkt 5 många gånger uppfylls. Dock går det inte att styrka punkt 2 och 3, det vill säga att offret utför något respektabelt och på en klanderfri plats.

Då sexualitet är kopplat till ett stigmatiserande ämne i Litauen, där det anses vara en familjefråga rörande reproduktion (Acus, 2001, s. 58), finns det få officiella förklaringar till valet att kriminalisera prostitution. Detta gör det svårt att dra en slutsats utifrån teorins enskilda kriterier. Däremot om prostitution kopplas till människohandel "[…] *involved in prostitution using physical or mental abuse or fraud, or in any way involved in prostitution as a minor or (and) a victim of trafficking in human beings and It is recognized as a victim in criminal proceedings."* (Code of administrative offences, article 182(1)), kan den prostituerade anses vara ett offer, kopplat till Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel och dess syn på offer. Enligt konventionens definition av människohandel "*by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability" (CETS no 197),* kan offer för människohandel anses vara svagt medan gärningsmannen stor och ond. Detta stärker punkt 1 och 4 i teorin. Dock går det inte att styrka punkt 2 och 3. Vidare är det inte ovanligt att gärningsmannen är känd för offret och någon form av relation finnes, vilket gör att punkt 5 ofta inte går att applicera.

3. Material och metod

Då denna studie ämnar undersöka om det finns ett samband mellan hur Sverige och Litauen ser på offer utifrån deras prostitutionslagar och vem som identifieras som offer utifrån kriterierna i Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel, kommer studien utgå från en kvalitativ textanalys av konventionens övervakningsprogram GRETAs utvärderingsrapporter från Sverige och Litauen. Nedan kommer det material och den metod som anses vara relevant för att kunna besvara mina frågeställningar att presenteras och diskuteras.

Material

Då både människohandel och prostitution är omfattande områden som ligger till grund för en utbredd forskning, har det varit viktigt att hitta ett fokus och område där det saknas forskning. Studiens fokus ligger på offerperspektivet och med detta föll valet på att utgå från Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel, som har utformats med syfte att stärka skyddet för människor utsatta för människohandel. Då konventionen innefattar flera olika aspekter på människohandel, vilket hade varit alldeles för omfattande för denna studie att hantera, har jag valt att fokusera på de artiklar som relaterar till identifiering och skydd av offer. Människohandel rymmer även flera olika former av exploatering, såsom utnyttjande av arbetskraft, slaveri och organhandel. Denna studie fokuserar på människohandel för sexuell exploatering, vilket i delen med den tidigare forskningen kopplats till prostitution. Även när det gäller valet av antal länder har tidsaspekten begränsat studien till att utgå från två länder. Urvalet av länderna, det vill säga Sverige och Litauen, bygger på deras olika syn på prostitution. Sverige har valt att endast kriminalisera köp av sexuella tjänster medan Litauen valt att kriminalisera både köp och försäljning av sexuella tjänster. Genom att utgå från länder med olika syn på den som säljer sexuella tjänster, ämnar denna studie undersöka om det finns ett samband mellan vem som anses vara ett offer utifrån Sveriges och Litauens prostitutionslagar och vem som identifieras som offer enligt kriterierna i Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel. Det vill säga att studiens syfte är att kunna visa på att länderna kommer uppfylla kriterierna i konventionen på olika sätt, då de har olika syn på prostitution och med det vem som kan anses vara offer. Här ligger Sveriges och Litauens lagar gällande prostitution till grund för en ökad förståelse för vem som kan anses vara offer eller inte för sexuell exploatering. För att synliggöra ländernas syn på offer enligt kriterierna i Europarådets konvention om

åtgärder mot människohandel, har jag analyserat rapporter från konventionens övervakningsprogram GRETA. Även här ligger fokus på artiklarna gällande identifiering och skydd av offer.

GRETAs utvärderingsrapporter är en bra utgångspunkt, då de synliggör hur länderna uppfyller kriterierna utifrån konventionens olika artiklar. Framför allt då de i sina utvärderingar tar hänsyn till olika myndigheter och organisationers åsikter, men även att länderna får möjlighet att själva kommentera det GRETA kommit fram till. Detta gör att rapporterna ökar i trovärdighet. Dock kan inte allt synliggöras i rapporterna och de bygger på vad GRETA valt att fokusera på. Även tidsaspekten kan påverka. Det hade behövts fler utvärderingar, under en längre tidsperiod för att kunna se tydligare förändringar. Men då denna studie framför allt är ute efter att synliggöra länders syn på offer och dess samband mellan vem som får klassas som ett offer och vem som identifieras som offer utifrån konventionens kriterier, anser jag tidsaspekten ha en mindre påverkan. Framför allt anser jag GRETAs utvärderingsrapporter vara intressanta som utgångspunkt då denna aspekt saknas i tidigare forskning.

Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel (CETS no 197)

Studien utgår från Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel (CETS no 197), med fokus på identifiering och skydd av offer. Konventionens syfte är med respekt för jämställdhet, att förebygga och bekämpa människohandel, skydda brottsoffrens mänskliga rättigheter och främja internationellt samarbete gällande insatser mot människohandel. I artikel 4(a) i konventionen, definieras vad som anses vara människohandel; *"Trafficking in human beings shall mean the recruitment, transportation, transfer, harboring or receipt of persons, by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation. Exploitation shall include, at minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or the removal of organs"* (CETS no 197).

Studien utgår från artiklarna 10, 12, 14–16, 26 & 28 i konventionen. Dessa artiklar berör hanteringen av offer för människohandeln.

GRETAs utvärderingsrapporter

Konventionens expertgrupp GRETA (the Group of experts on action against trafficking in human beings) ansvarar för övervakningen av parternas implementering av Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel. GRETA genomför besök och utarbetar nationella rapporter, där de utvärderar lagstiftningar och andra åtgärder vidtagna till grund av konventionens bestämmelser, vilka sedan publiceras (Council of Europe Portal, 2021). I konventionen om åtgärder mot människohandel, kapitel 7, Övervakningsmekanismer, beskrivs GRETA och dess utvärderingsförfarande. Bland annat skall förfarandet bestå av frågeformulär som besvaras av alla parter, upplysningar från det civila samhället och nationella besök. GRETA skall utarbeta ett rapportutkast utifrån dess analys av implementeringen och med det ge råd och förslag på eventuella åtgärder, där partens kommentarer på utkastet skall tas i beaktning. Utifrån detta skall GRETA anta sin rapport och sina slutsatser om de åtgärder som den berörda parten vidtagit för att tillämpa konventionens bestämmelser. Detta skall sedan skickas till den berörda parten och till partskommitén. Slutligen offentliggörs rapporten med eventuella kommentarer från den berörda parten (CETS no 197, kapitel 7).

Studien utgår från GRETAs utvärderingsrapporter för Sverige från år 2014 och 2018 respektive Litauen från år 2015 och 2019. Valet av rapporter och år föll sig enkelt då GRETAs utvärdering av implementeringen av konventionen bara skett i två omgångar. I genomgången av rapporterna har jag begränsat mig till de delar som tar upp tidigare nämnda artiklar från konventionen om åtgärder mot människohandel med fokus på offerhantering.

Metod

Studien utgår från en kvalitativ textanalys av konventionens övervakningsprogram GRETAs utvärderingsrapporter från Sverige och Litauen. Textanalys är en användbar metod för att förstå innebörden av en text och tolka dess resultat, ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv (Boréus & Bergström, 2018 s. 30). En kvantitativ metod hade varit ett komplement om studien även

hade velat fånga den samhälleliga synen på vem som kan anses vara ett offer eller ej för människohandeln. Men då denna studie endast ämnar visa på hur nationella lagar kan påverka synen på offer utifrån konventionens kriterier, faller en kvalitativ textanalys väl ut. Med hjälp av GRETAs utvärderingsrapporter ämnar jag synliggöra Sveriges och Litauens hantering av offer utifrån konventionens kriterier. Genom att analysera GRETA rapporterna, med fokus på artiklarna gällande hantering av offer för människohandel, ämnar studien visa på att länderna kommer uppfylla kriterierna på olika vis, då de har ett skilt synsätt på prostitution och med det vem som kan anses vara ett offer. Exempel på detta kan vara den prostituerade kvinnan i Litauen som främst kan komma att identifieras som prostituerad och kriminell, medan i Sverige skulle samma kvinna kunna identifieras som sexuellt exploaterad och offer. Det vill säga, om den prostituerade identifieras som ett offer för människohandel, kommer hen erhålla möjligheter och rättigheter, i motsats till den som inte identifieras som ett offer.

Analysen utgår från Europarådets konvention om åtgärder mot människohandels övervakningsprogram GRETAs utvärderingsrapporter. Då rapporterna omfattar mer eller mindre alla konventionens delar, har jag inledningsvis sorterat bort de artiklar som ej är relevanta i denna studie, där fokus ligger på identifiering och skydd av offer. De relevanta artiklarna har sedan sammanfattats och analyserats. Under resultatdelen har respektive artikel i konventionen sammanfattats, detta för att få en förståelse för vad artikeln handlar om. Därefter har GRETAs utvärderingsrapporter för Sverige år 2014 och 2018 och Litauen år 2015 och 2019, analyserats utifrån de utvalda artiklarna och konventionens kriterier gällande offer och skydd. Detta med hjälp av ett analysschema. För att underlätta arbetet med textanalysen har jag utgått från ett antal sökord. De sökord jag utgått från är; offer, skydd, hjälp, identifiering, sexuell exploatering och prostitution. Genom att studera GRETAs utvärderingsrapporter för respektive land och år, har jag kunnat synliggöra hur länderna uppfyller kriterierna i konventionen och de förändringar som skett mellan utvärderingarna. Analysschemat har fungerat som ett hjälpmedel, för att få en tydligare bild över resultatet, och presenteras i sin helhet längst ner i resultatdelen, som en sammanfattning av analysen av GRETAs utvärderingsrapport.

Analysschema

	Sverige 2014	Sverige 2018	Litauen 2015	Litauen 2019
Artikel 10 *Identifiering*				
Artikel 12 *Hjälp*				
Artikel 13 *Återhämtning*				
Artikel 14 *Uppehållstillstånd*				
Artikel 15 *Gottgörelse & skadestånd*				
Artikel 16 *Repatriering & Återvändande*				
Artikel 26 *Straffrihet*				
Artikel 28 *Skydd av offer & vittnen*				

Vidare har jag ställt Sverige och Litauens prostitutionslagar, samt konventionens syn på människohandel i relation till Nils Christies teori om det idealiska offret. Resultatet av detta har sedan analyserats och diskuterats tillsammans med resultatet av min textanalys under analys. Denna analys och diskussion utgår från studiens syfte med målet att besvara studiens frågeställning.

4. Resultat

Under resultat presenteras respektive relevant artikel från Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel. Utifrån dessa artiklar har GRETAs utvärderingsrapporter för respektive land och år jämförts och analyserats. Sist under resultat redovisas analysschemat som en sammanfattning av analysen utifrån sökorden; offer, skydd, hjälp, identifiering, sexuell exploatering och prostitution.

GRETAs utvärderingsrapporter gällande Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel

Artikel 10 - Identifiering av brottsoffren

Artikel 10 i konventionen handlar om vikten av identifiering av offer och vilka åtgärder parterna skall ta för att identifiera offer för människohandel. *"Article 10 of the Convention requires Parties to adopt measures to identify victims. In order to do so, Parties must provide their competent authorities with persons who are trained and qualified in preventing and combating THB and in identifying and helping victims, including children […] when the competent authorities have reasonable grounds to believe that a person has been a victim of trafficking, he/she must not be removed from the country until the identification process is completed and must receive the assistance required by the Convention."* (GRETA, 2014)

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Sverige 2014:

Identifiering av offer för människohandel utförs av polisen, sociala myndigheter, migrationsverket eller NGOs, som ger stöd åt offer. Dock finns det inga nationella mekanismer för identifiering och hjälp av offer. I praktiken bygger identifieringen gjord av polis på offrets villighet att bidra med information till utredningen. Otillräcklig uppmärksamhet har ägnats kravet på proaktiv identifiering av offer för människohandel, för icke-sexuella typer av exploatering. GRETA (2014) uppmanar Sverige att inrätta en formaliserad nationell remissmekanism, som definierar och förtydligar förfaranden och roller för alla frontlinjeaktörer som kommer i kontakt med offer för människohandel och att försäkra att identifieringen av offer inte är beroende av deras samarbete under utrednings- och rättsprocessen (GRETA, 2014).

Enligt GRETAS utvärderingsrapport för Sverige 2018:

Under 2016 lanserade CABS (National Secretariat against Prostitution and Human Trafficking), en manual gällande agerandet vid misstanke om människohandel. Denna manual fungerar som en National Referral Mechanism (NRM), som definierar olika aktörers roll och ansvar för identifikation, hjälp och skydd för misstänkta offer för människohandeln. Enligt NRM kan offer för människohandel i ett första stadie identifieras av vem som, med kunskap inom området. Det finns även möjlighet för självidentifiering. Dock visar det att den formella identifieringen av offer fortsätter att framför allt ligga på polisens ansvar, och med det grundar sig identifikationen på hur vidare personen samarbetar i utredningsarbetet. Vidare manar GRETA (2018) till fortsatt arbete för att en mer proaktiv identifiering av offer för all typ av människohandel.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2015:

I Litauen kan flertalet aktörer identifiera offer för människohandel. År 2013–2014 utarbetade inrikesministeriet en uppsättning indikatorer för identifiering av offer och distribuerade ut till relevanta brottsbekämpande myndigheter. År 2007 antog NGOs manualen; ”Practical Manual for Victim Identification by NGOs”. Dock refererar manualen endast till kvinnor och barn. GRETA (2015) anser att det saknas en harmonisering för hur identifiering av offer skall ske. Det finns skiljaktigheter i vem som får anses vara ett offer. Vidare saknas det pålitliga data över försvunna personer i Litauen, framför allt gällande barn. Litauen bör även enligt GRETA (2015) anta ett mer proaktivt tillvägagångsätt för att identifiera fler grupper utsatta för människohandel. GRETA (2015) blev under utredningen informerad om att en NRM var under utveckling.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2019:

I december 2015 antogs en ny NRM för offer utsatta för människohandel, som definierar olika aktörers roll och samarbeten mellan aktörer som polisen, gränsvakter, åklagare, yrkesinspektörer, kommunal personal för socialt skydd och barns rättigheter. Enligt NRM, kan identifikationen av offer initieras av någon av tidigare nämnda. GRETA (2019) välkomnar detta multi-disciplinära tillvägagångsätt. Dock framkommer det att implementeringen av NRM inte fungerar helt i praktiken, då den inte används systematiskt och uniformt över landet. Vidare informeras GRETA (2019) om att det inte görs tillräckligt för att identifiera offer bland kvinnor

involverade i prostitution. Det efterfrågas även fortsatt förbättring gällande att identifiera offer inom olika former av exploatering.

Artikel 12 - Hjälp till brottsoffer

Artikel 12 i konventionen kräver att parterna vidtar åtgärder för att hjälpa offren i deras fysiska, psykiska och sociala återhämtning, med hänsyn till offrets behov av säkerhet och skydd. Detta skall ske genom samtycke och tydlig information till offret om dess rätttigheter. *"The Convention requires Parties to take measures to assist victims in their physical, psychological and social recovery, taking account of the victim's safety and protection needs, in cooperation with NGOs and other organisations engaged in assistance to victims. This assistance must be provided on a consensual and informed basis, taking account of the special needs of persons in a vulnerable position, as well as children, and it must not be made conditional on the victim's willingness to act as a witness […]. The Convention also establishes that the assistance to victims of THB must include appropriate and secure accommodation."* (GRETA, 2014)

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Sverige 2014:

Socialtjänstlagen, utlänningslagen och lagen om hälso- och sjukvård innehåller bestämmelser av betydelse för hjälp till offer för människohandel. Dock är inte offer för människohandel specificerade som kategori. Istället anpassas hjälpen till formellt identifierade offer efter behov. GRETA (2014) tar upp problematiken kring sambandet mellan identifiering av offer och medverkan i brottsutredningar och att flertalet offer inte formellt identifieras och med det lämnas utanför den hjälp och skydd de är berättigad enligt konventionen. Vidare anser GRETA (2014) att Sverige behöver stärka hjälpen till offer gällande säkert och anpassat boende för offer för all form av exploatering och att det krävs ökad ansträngning gällande manliga offer och barn.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Sverige 2018:

2016 startade ett CABS finansierat projekt kallat National Support Programme (NSP) vilket har implementerats av Platform Swedish Civil Society against Human Trafficking. Projektet omfattar stöd, såsom säkert boende, mat, psykologiskt stöd, juridiskt stöd och information och

hjälp med att kontakta polis och myndigheter. Även offer som ännu inte formellt identifierats har tillgång till denna hjälp. Platform Swedish Civil Society against Human Trafficking har genom gemensamt utvecklade riktlinjer och mallar certifierat aktörer för att garantera kvalitén på insatserna. Det finns även flertalet boende för drabbade kvinnor och deras barn och rehabiliteringsprogram för offer för sexuell exploatering och prostitution. GRETA (2018) påvisar vikten av att stödet som omfattas av NSP inte får vara beroende av vilja att samarbeta vid brottsundersökningen. Vidare bör åtgärderna för manliga offer utvecklas, inklusive psykologisk hjälp. GRETA (2018) kritiserar även hanteringen av barn som offer, där det behövs effektivare metoder för att identifiera barn som offer för människohandeln, för att kunna tillhandhålla barnens rättigheter till hjälp och skydd.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2015:

I Litauen finns inga specialiserade skyddade boende för offer för människohandeln. De boende som tillhandahåller hjälp är boenden för kvinnor utsatta för våld och även om det finns boenden för män är de få och saknar resurser. Även om det har skett en resursökning till NGOs som hjälper och skyddar offer för människohandel, manar GRETA (2015) till vikten av att försäkra att alla offer för människohandel får tillgång till effektiv hjälp såsom anpassat boende, sjukvård och individanpassad social hjälp. Extra vikt skall läggas på manliga offer och barn.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2019:

År 2017 godkände social- och arbetsministern reglerade föreskrifter för organisationer som hanterar offer för människohandel. Föreskrifterna gäller hjälp till offer, inkluderande psykologisk och juridisk hjälp, tillgång till sjukvård, 27 tillfälliga boenden, information, medling och representation, mat och kläder, transport och hjälp till integration i arbetsmarknaden. Identifierade offer har tillgång till dessa rättigheter oavsett viljan till att samarbeta under brottsutredningen. GRETA (2019) informerades om att det pågick en diskussion gällande att utse en NGO som ansvarar för att det statligt finansierade biståndet når ut till flertalet NGOs. Dock manar GRETA (2019) på att det krävs ytterligare ansträngningar i form av garanterat tillgängligt och anpassat boende och hjälp till alla offer för

människohandeln, inklusive män. Även garantera tillgång till sjukvård oavsett var de bor och att se till att även icke-medborgare har tillgång till boende och hjälp.

Artikel 13 - Period för återhämtning och reflektion

Enligt artikel 13 anser konventionen parterna skyldiga att i sin interna lagstiftning föreskriva en period på minst 30 dagar för återhämtning och reflektion. Denna period skall ej bygga på viljan att samarbeta under brottsutredningen. ”*Article 13 of the Convention introduces the obligation for Parties to provide in their internal law for a recovery and reflection period of at least 30 days. The recovery and reflection period, in itself, is not conditional on co-operation with the investigative or prosecution authorities and should not to be confused with the issue of a residence permit under Article 14(1) of the Convention. Pursuant to the Convention, the recovery and reflection period should be granted when there are reasonable grounds to believe that the person concerned is a victim of trafficking, i.e. before the identification procedure has been completed. During this period, Parties must authorise the person concerned to stay on their territory and expulsion orders cannot be enforced*.” (GRETA, 2014)

Enligt GRETAS utvärderingsrapport för Sverige 2014:

Det är migrationsverket i Sverige som är den beslutsfattande myndigheten gällande återhämtning och reflektionsperioden. Enligt svenska myndigheter får en som illegalt uppehåller sig i Sverige inte förflyttas under återhämtning och reflektionsperioden. GRETA (2014) manar Sverige till att garantera att återhämtning och reflektionsperioden gäller alla som misstänks vara offer för människohandel och det skall tydligt framgå att det gäller oavsett viljan att samarbeta under brottsutredningen eller ej. GRETA (2014) anser även att det skall finnas möjlighet för individen själv att ansöka om en återhämtning och reflektionsperiod.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Sverige 2018:

Sverige visar inte på några förändringar gällande återhämtning och reflektionsperioden. GRETA (2018) manar ännu en gång på att garantera återhämtning och reflektionsperioden till

alla misstänkta offer för människohandeln oavsett viljan att samarbeta under brottsutredningen eller ej.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2015:

I Litauen beviljas återhämtning och reflektionsperioden av undersökningsledaren, vilket gör det svårt att avgöra hur och när ett offer anses bidra till brottsutredningen. Vidare anser GRETA (2015) att det är problematiskt att det krävs inlämning av ett skriftligt ansökningsformulär för att begära betänketid, vilket kan utgöra en extra börda för eventuella offer och kan vara en av anledningarna till att inga offer hittills har beviljats en återhämtning och reflektionsperiod. GRETA (2015) manar till att systematiskt informera om misstänkta offers rätt till en återhämtningsperiod och att detta bör erbjudas, utan att de skall behöva lämna in en ansökan. Myndigheterna bör även ha utbildning och tydliga kriterier för beviljandet av återhämtning och reflektionsperiod.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2019:

GRETA (2019) manar ännu en gång Litauen till att förbättra processen gällande beviljandet av återhämtning och reflektionsperioden.

Artikel 14 – Uppehållstillstånd

Enligt artikel 14 i konventionen kan uppehållstillstånd för offer för människohandel ges på grund av personliga skäl och/eller på grund av samarbete under brottsutredningen. *"Article 14(1) of the Convention provides for two possibilities when it comes to the issuing of renewable residence permits to victims of trafficking: on the basis of their personal situation and/or their co-operation with the competent authorities in the investigation or criminal proceedings*."
(GRETA, 2014)

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Sverige 2014:

Ett uppehållstillstånd i Sverige ger dess innehavare samma rättigheter som svenska medborgare. I Sverige finns möjligheten att få uppehållstillstånd både genom personliga skäl och på grund av samarbete under brottsutredningen. Dock finns det en avsaknad av kunskap om offer för människohandelns rättigheter i mindre städer, vilket kan försvåra deras åtkomst till arbetsmarknaden och utbildning. GRETA (2014) anser att myndigheterna bör försäkra offer för människohandel, oavsett exploatering, deras rätt till förnyat uppehållstillstånd, även om de inte har möjlighet att samarbeta under brottsutredningen.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Sverige 2018:

GRETA (2018) noterar att relativt få uppehållstillstånd till offer för människohandel eller vittne har beviljats sen 2014. GRETA (2018) manar till vikten av att bevilja uppehållstillstånd på personliga grunder då många kan vara rädda att samarbeta under utredningen, då de är utsatta för hot. I rapporten förtydligas vikten av att myndigheterna bör försäkra offer för människohandel, oavsett exploatering, deras rätt till förnyat uppehållstillstånd, även om de inte har möjlighet att samarbeta under brottsutredningen.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2015:

Enligt litauisk lag kan ett tillfälligt uppehållstillstånd beviljas till en vuxen icke-medborgare om hen är offer för människohandel och samarbetar under brottsutredningen och i domstolen. Uppehållstillståndet ger rätt till att arbeta, om de innehar arbetstillstånd och basal sjukvård och social hjälp. Dock visare det på att inga offer för människohandel har beviljats uppehållstillstånd. GRETA (2015) manar de litauiska myndigheterna att se över möjligheterna att även bevilja uppehållstillstånd av personliga skäl.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2019:

Det har inte skett några förändringar sedan rapporten från 2015.

Artikel 15 - Gottgörelse och rätt till skadestånd

Enligt artikel 15 i konventionen är parterna skyldiga att i sina nationella lagar sörja för att offer för människohandel får rätt till juridisk hjälp och skadestånd. Artikeln lyfter även vikten av tillgången till information gällande dessa rättigheter. *"Article 15 of the Convention establishes the obligation for Parties to provide in their internal law for the right of victims of trafficking to legal assistance and free legal aid. Parties must also provide for the right of victims of trafficking to compensation from the perpetrators as well as adopt legislative or other measures to guarantee compensation for victims from the State. […] Further, Article 15(1) of the Convention establishes that victims of trafficking must have access to information on relevant judicial and administrative proceedings in a language which they can understand"* (GRETA, 2014)

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Sverige 2014:

Enligt den svenska rättegångsbalken (CJP), kan den skadelidande i straffrättsliga förfaranden framställa ett privat krav på ersättning av skadestånd, som skall betalas av gärningsmannen i samband med lagföring av brottet. Då det inte går att identifiera en förövare eller då förövaren saknar medel att betala med, går det att ansöka om kompensation från staten. Sverige bör enligt GRETA (2014) stärka sina ansträngningar för att underlätta och garantera tillgång till kompensation för alla offer för människohandel. Framför allt bör Sverige försäkra sig om att offer för människohandel är systematisk informerade om deras rätt att söka kompensation på ett språk de förstår. För att underlätta för offren skall de ha tillgång till juridisk hjälp och rätt att stanna i landet under processen.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Sverige 2018:

En ny lag gällande brottsskadeersättning trädde i kraft under 2014. I och med detta har tidsbegränsningen för att ansöka om kompensation förlängts. Kompensation från staten beviljas då förövaren inte har möjlighet att betala, om det saknas försäkring som täcker kostnaderna eller om förövaren inte gått att identifiera. Offer för människohandel kan få brottskadeersättning om brottet begåtts i Sverige, även efter de återvänt till sitt hemland. Formulären för ansökan

om kompensation finns på flertalet språk för att underlätta för den sökande. Dock verkar det vara svårt i praktiken att bli beviljad juridisk hjälp.

Enligt GRETAs utvärderingsrapporter för Litauen 2015:

Litauen bör stärka sina ansträngningar för att underlätta och garantera tillgång till kompensation för alla offer för människohandel. Framför allt bör Litauen försäkra sig om att offer för människohandel, är systematisk informerade om deras rätt att söka kompensation på ett språk de förstår. För att underlätta för offren skall de ha tillgång till juridisk hjälp och rätt att stanna i landet under processen. GRETA (2015) anser att litauiska myndigheter bör se över lagen, för att göra det möjligt för offer för människohandel, att beviljas statlig kompensation oavsett om straffrättslig process inleds.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2019:

Litauen har utökat de statliga resurserna gällande juridisk hjälp för offer utsatta för människohandel. Utöver det manar GRETA (2019) till fortsatta ansträngningar gällande föregående rapports anmärkningar.

Artikel 16 - Brottsoffrens repatriering och återvändande

Enligt artikel 16 i konventionen bör offrets återvändande ske med respekt för hens rättigheter, säkerhet och värdighet. Konventionen kräver att parterna upprättar repatrieringsprogram som syftar till att undvika re-victimisering, samt främja för återintegrering av offren i samhället.*"Article 16 of the Convention requires Parties to establish repatriation programmes which aim at avoiding re-victimisation and involve relevant national or international institutions and NGOs, as well as to make efforts to favour the reintegration of victims into the society of the State of return. Parties must also make available to victims of trafficking contact information or structures that can assist them in the country of return, such as law enforcement offices, NGOs, legal professionals and social welfare agencies. The return of victims of trafficking must preferably be voluntary and needs to be carried out with due regard for the*

rights, safety and dignity of the person and for the status of any legal proceedings related to the fact that the person is a victim of THB" (GRETA, 2014)

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Sverige 2014:

År 2012 tog Länsstyrelsen i Stockholm initiativet till ett samarbete med IOMs kontor i Helsingfors, med målet att utveckla ett system för frivilligt återvändande och återintegrering för offer för människohandel och utländska medborgare, som arbetar som prostituerade i Sverige. Under GRETAs (2014) utvärdering var de informerade om att offer för människohandel från både EEA och icke-EEA länder, som inte samarbetade med rättsväsendet var snabbt utvisade från Sverige. Detta kan leda till att identifiering och utvärdering av risker med ett återvändande går förlorade. Även åtgärder för att minska riskerna med att återigen utsättas för människohandel är bristfälliga. GRETA (2014) manar Sverige till att stärka samarbetet med ursprungsländerna, för att kunna garantera ett säkert och frivilligt återvändande och en effektiv återintegrering i landet.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Sverige 2018:

Under 2017 var totalt 65 fall hänvisade till programmet för frivilligt återvändande, där merparten var offer för exploatering för syfte att tigga. Dock saknas det uppgifter om hur många offer för människohandel som inte återvänt frivilligt. GRETA (2018) manar till vikten av att informera offer för människohandel om program för frivilligt återvändande, skydda offren från att återigen falla offer för människohandeln och att se till barnens bästa.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2015:

En utländsk medborgare som olagligt rest in i landet, olagligt uppehållit sig i landet, är en sårbar person eller en asylsökande person och som accepterar att frivilligt återvända till sitt hemland med stöd av en internationell organisation eller NGO, skall lämna landet inom 30 dagar. Då det saknas ett tydligt ramverk för frivilligt återvändande och återintegrerande, anser GRETA (2015) att Litauen bör införa detta med fokus på att garantera att återvändandet av offer tar hänsyn till offrets rättigheter, säkerhet och värdighet. Detta innebär att informera offer för människohandel om möjligheten till frivilligt återvändande, skydda dem från att falla offer för människohandel igen och se till barnens bästa.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2019:

Litauens myndigheter brister gällande att garantera att återvändandet av offer tar hänsyn till offrets rättigheter, säkerhet och värdighet. Detta innebär att informera offer för människohandel om möjligheten till frivilligt återvändande, skydda dem från att falla offer för människohandel igen och se till barnens bästa.

Artikel 26 – Bestämmelse om straffrihet

Enligt artikel 26 bör parterna sörja för möjligheten att inte straffa offer för människohandel för inblandning i olaglig verksamhet, i den mån de tvingats till det.*"Pursuant to Article 26 of the Convention, Parties must provide for the possibility of not imposing penalties on victims of trafficking for their involvement in unlawful activities, to the extent that they have been compelled to do so."* (GRETA, 2014)

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Sverige 2014:

GRETA (2014) informerades om att det finns fall då immigranter utsatta för arbetsrelaterad exploatering, deporterats för att överträtt migrationslagen och inte fått rätten att identifieras som potentiella offer för människohandel. GRETA (2014) manar Sverige till att stärka försöken till att garantera att offer för människohandel inte straffas för brott som de blivit tvingade att begå.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Sverige 2018:

Svenska myndigheter understryker att det är främst en liten grupp av specialiserade åklagare, som är väl insatta i vem som bör straffas för ett brott eller ej med koppling till konventionen. Dock informeras GRETA (2018) om att det inte är alla fall som hanteras av specialiserade åklagare, och att det finns en bristande kunskap bland polis, åklagare och domare om det ickestraffbarhets förbehållet för offer för människohandel.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2015:

Enligt litauisk lag, artikel 182(1) i Administrative Law Violation Code, skall inte personer involverade i prostitution, som anses vara intvingade eller utsatta för människohandel bötfällas. Dock informerades GRETA (2015) under sin utvärdering, att trots gällande lag, är människor utsatta för människohandel och sexuell exploatering oftast inte identifierade som offer, utan bötfälls för prostitution. Detta gäller även barn från 16 år, där identifieringen brister och med de förlorar de det stöd och den hjälp de har rätt till. Även när det kommer till förfalskade identitetsdokument döms personer på grund av brist i identifieringen av offer för människohandel.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2019:

Problemet med att prostituerade många gånger inte identifieras som offer för människohandel och därmed bötfälls kvarstår.

Artikel 28 - Skydd av brottsoffer, vittnen och personer som samarbetar med de rättsvårdande myndigheterna

Enligt artikel 28 i konventionen måste parterna vidta åtgärder för att ge ett effektivt och lämpligt skydd mot potentiella repressalier eller hot, särskilt under och efter utredning och lagföring av förövare.*"By virtue of Article 28 the Convention, Parties must take measures to provide effective and appropriate protection from potential retaliation or intimidation in particular during and after the investigation and prosecution of perpetrators. This protection can be of various types (physical, relocation, identity change, etc.) and is to be provided to victims of trafficking, to those who report it or otherwise co-operate with the investigating or prosecuting authorities, to witnesses who give testimony and, when necessary, to members of the families of those listed above."* (GRETA, 2014)

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Sverige 2014:

Offer och vittnen som riskeras att utsättas för hot och brott på grund av aktivt deltagande i rättsprocessen, har rätt till skyddsprogram. GRETA (2014) manar dock till ökad utbildning i hur lagen om skydd skall appliceras i praktiken.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Sverige 2018:

GRETA (2018) fortsätter att mana till ökad utbildning gällande skyddsprogrammen och att förstärka skyddet för offer och vittnen enligt konventionen.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2015:

Litauen har lagbestämmelser avsedda att skydda brottsoffer och vittnen, dock har de ej systematiskt applicerats på offer för människohandeln. Bara ett fåtal har deltagit i vittnesskyddsprogrammen då flertalet uppfattar dessa som bristfälliga och ofta kränkande.

Enligt GRETAs utvärderingsrapport för Litauen 2019:

Litauen har år 2016 implementerat ett utökat ramverk gällande skydd för offer och vittnen under rättsprocessen. GRETA (2019) manar till att detta skydd även skall fungera i praktiken.

Analysschema – sammanfattning av resultat

	Sverige 2014	**Sverige 2018**	**Litauen 2015**	**Litauen 2019**
Artikel 10 *Identifiering*	Saknas nationellt program för identifiering. Identifiering bygger på samarbetsvilja.	NRM, gemensam manual för identifikation m.m. Identifiering bygger på samarbetsvilja.	Finns en NGO manual, dock endast för kvinnor och barn. Saknas harmonisering gällande identifieringsprocessen. Skiljaktigheter i vem som får anses vara offer.	NRM, gemensam manual för identifikation m.m. Brister i praktiken. Brist gällande identifiering av offer bland prostituerade.
Artikel 12 *Hjälp*	Saknas specificerad hjälp för offer för MH. Brist i identifiering leder till utebliven hjälp. Brister gällande män och barn.	NSP, internationella riktlinjer för stöd som omfattar artikel 12. Gäller även offer som inte formellt identifierats. Boende och rehabilitering för kvinnor utsatta för sexuell exploatering. Brister gällande män och barn	Saknas specialiserade skyddade bostäder. Saknas resurser för att tillhandhålla hjälp till alla offer för MH.	Reglerade föreskrifter för hantering av offer gällande artikel 12. Krävs ytterligare åtgärder för att garantera alla hjälp.
Artikel 13 *Återhämtning*	Rätt till återhämtning och reflektionsperiod. Brist gällande garantin för alla misstänkta offer för MH. Saknas tydlighet gällande ickekravet på samarbetsvilja.	Inga förändringar.	Krävs en skriftlig ansökan. Saknas systematisk information till misstänkta offer. Saknas utbildning och tydliga kriterier.	Inga förändringar.
Artikel 14 *Uppehållstillstånd*	Gäller både personliga skäl och viljan till samarbete.	-	Gäller viljan till samarbete.	Ingen förändring.

Artikel 15 *Gottgörelse & skadestånd*	Privat krav på skadestånd från gärningsman alt. kompensation från staten. Brist i information om ansökningsförfarandet. Svårt att beviljas juridisk hjälp i praktiken.	Ny lag gällande brottskadeersättning, förlängd ansökningstid. Förbättringar gällande information om ansökningsförfarand et. Svårt att beviljas juridisk hjälp i praktiken.	Bör underlätta och garantera kompensation för alla offer för MH. Förbättra informationen och tillgången till juridisk hjälp. Se över lagen gällande statlig kompensation oavsett den straffrättsliga processen.	Ökade statliga resurser gällande juridisk hjälp.
Artikel 16 *Repatriering & Återvändande*	Speciellt utformade program för frivilligt återvändande och återintegrering. Fokus på prostituerade utsatta för MH. Finns brister gällande identifiering, vilket leder till snabba utvisningar. Behöver stärka arbetet för att förhindra offer för att återigen bli offer	Öka informationen om program för frivilligt återvändande, skydda offren från att återigen falla offer för människohandeln och att se till barnens bästa.	Saknas tydligt ramverk med fokus på offrets rättigheter, säkerhet och värdighet. Öka informationen om program för frivilligt återvändande, skydda offren från att återigen falla offer för människohandel n och att se till barnens bästa.	Ingen förändring.
Artikel 26 *Straffrihet*	Finns brister, främst gällande offer för arbetsrelaterad exploatering.	Brist i kunskap bland myndigheterna.	Framför allt prostituerade döms för brott på grund av utebliven identifiering av offer för MH.	Framför allt prostituerade döms för brott på grund av utebliven identifiering av offer för MH.
Artikel 28 *Skydd av offer & vittnen*	Skyddsprogram för offer och vittnen som deltar i rättsprocessen. Krävs ökad utbildning i hur lagen om skydd skall appliceras i praktiken.	Ökad utbildning gällande skyddsprogrammen och att förstärka skyddet för offer och vittnen enligt konventionen.	Finns vittnesskyddsprogram. Används dock bristfälligt på offer för MH.	Utökat ramverk för skydd av offer och vittnen. Krävs dock arbete för att fungera i praktiken.

5. Analys

Denna studie har ämnat undersöka om det finns ett samband mellan vem som anses vara ett offer utifrån Sveriges och Litauens prostitutionslagar och vem som identifieras som offer enligt Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel. Uppsatsens fokus ligger på offerperspektivet, där olika nationella prostitutionslagar kan påverka synen på vem som har rätt att identifieras som offer. Studien har utgått från följande frågeställningar; *Hur påverkar valet att kriminalisera eller icke-kriminalisera prostitution synen på offer? Hur påverkar valet att kriminalisera eller icke-kriminalisera prostitution rätten till att identifieras som offer, utifrån kriterierna i Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel? Hur skiljer sig Sveriges och Litauens hantering av offer, enligt GRETAs utvärderingsrapporter gällande Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel?* Nedan kommer min analys presenteras, där jag som svar på mina frågeställningar kommer väga in både analysen av GRETAs utvärderingsrapporter och prostitutionslagarna kopplade till teorin om det idealiska offret.

Analysen av GRETAs utvärderingsrapporter visar på hur både Sverige och Litauen brister i identifieringen och hanteringen av offer för människohandel, utifrån kriterierna i Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel. GRETA synliggör dessa brister, men även de åtgärder som gjorts mellan första och andra utvärderingen. I min analys har jag utgått från de artiklar som specifikt berör hanteringen av offer, där ett stort fokus läggs på vikten av identifiering av offer. Det är även i specifikt identifieringen de flesta av bristerna grunda sig i. Detta trots att både Sverige och Litauen visar på förbättring genom implementering av nationella mekanismer och ramverk, för att tydliggöra hanteringen av identifiering av offer för specifikt människohandel. Den slutsats som går att dra är att oavsett vad konventionen säger och hur väl än länderna anpassar sig, är identifieringen helt avgörande.

Enligt artikel 10 i konventionen finns det ett krav på parterna att vidta specifika åtgärder, för att identifiera offer för människohandel. När en person har identifierats som misstänkt offer för människohandel, får hen inte avlägsnas från landet förrän identifikationsprocessen är avklarad. Denna person har även rätt till olika former av hjälp enligt konventionens kriterier. Men då

artiklarna under hantering av offer bygger på att personen har identifierats som offer, minskar effekten av övriga artiklar. Om en person enligt artikel 10 i konventionen inte identifieras som offer, kan hen inte dra nytta av övriga artiklar, såsom fysisk, psykisk och social hjälp, uppehållstillstånd och skadestånd etc., vilket den tidigare forskningen visar på är avgörande. Ett av problemen när det kommer till identifieringen kan kopplas till Stoyanovas (2015) kritik till artikel 10(2) i konventionen, där det föreslås att stater inte nödvändigtvis måste reglera själva identifikationsprocessen i de nationella lagarna, i stället är de fria att införa andra medel för ändamålet. Skillnader i de nationella lagarna kan leda till brister i identifiering och hantering av offer, och skapa ojämlika förutsättningar.

När det kommer till specifikt hanteringen av offer för sexuell exploatering och prostitution lyfter GRETA det i artiklarna 10 och 26. I Litauens utvärdering från 2019 menar GRETA att trots en gemensam manual för identifiering av offer, finns det brister i praktiken. Denna brist gäller framför allt identifiering av offer bland prostituerade. Vidare får Litauen kritik gällande artikel 26, där konventionen rekommenderar länderna att inte straffa offer för människohandel för deras inblandning i olaglig verksamhet, i den mån de har tvingats till det. GRETA finner i både utvärderingen från 2015 och 2019, att framför allt prostituerade döms för brott som en följd av utebliven identifiering av offer för människohandel. Kritiken av hanteringen av offer kopplat till prostituerade synliggörs framför allt i rapporterna från Litauen. Detta kan kopplas till hur Sverige och Litauen har valt att kriminalisera eller icke-kriminalisera prostitution.

Då Litauen har en stigmatiserande syn på prostitution och med det valt att inte synliggöra frågan, har det varit svårt att hitta material kring deras val att kriminalisera prostitution. Den förklaring som går att hitta är att det kan kopplas till Litauens historiska syn på moral och familjeliv. I stället har de i den officiella debatten fokuserat på prostitution kopplat till människohandel. Vilket kan kopplas till hur brottsoffer som begrepp kan förklaras som en social konstruktion, där möjligheten att klassas som brottsoffer styrs av bland annat samhälleliga föreställningar (Åström, 2014, 28). Bristen på material har gjort det svårt att får en tydlig bild över hur Litauen ställer sig i offerfrågan, kopplat till specifikt prostituerade. Dock synliggörs deras inställning i GRETAs utvärderingsrapporter, som visar på brister i identifieringen av offer

för människohandel bland prostituerade. Detta kan tyda på att Litauen framför allt kopplar prostitution till en kriminell handling. Sverige har ett tydligt ställningstagande gällande prostitution, vilket har gjort det avsevärt lättare att förstå valet att inte kriminalisera den som säljer sex.

Som tidigare forskning visar, går en stor del av identifieringsproblematiken att koppla till föreställningen om brottsoffer och hur väl människohandelns offer överensstämmer med dessa (Åström, 2014, s. 252). Enligt min analys av prostitutionslagarna med utgångspunkt i Nils Christies teori om det idealiska offret, saknar den prostituerade de kvalifikationer för att enligt teorin kunna klassas som ett idealiskt offer och med det erhålla offerstatus. Dock gick det inte att göra en korrekt jämförelse mellan Sverige och Litauen, då det som tidigare nämnt saknas tydligt material angående Litauens ställningstagande till den prostituerade. Men då de verkar ha en stigmatiserande syn på prostitution, och med anledning av att de valt att se prostitution som en kriminell handling, skulle det kunna gå att anta att de inte ser den prostituerade som det idealiska offret. Jag kopplade även teorin till konventionens syn på offren för människohandel och även där saknas det kvalifikationer enligt Christies fem punkter, för att få klassas som ett idealiskt offer.

Studien visar på att det är av stor vikt att få identifieras som offer för människohandel. Brister det i artikel 10, identifiering av offer i konventionen, förlorar det misstänkta offret de rättigheter som följer i konventionen, i form av fysisk, psykiskt, socialt och rättsligt stöd. Vidare visar studien på att vem som kan anses vara ett offer eller inte, kan påverkas av valet att kriminalisera prostitution eller inte. GRETA lyfter vid ett par tillfällen problemet med att prostituerade först och främst ses som kriminella i Litauen och inte identifieras som offer för människohandel. Det vill säga att valet att kriminalisera eller att icke-kriminalisera prostitution kan påverka hur ett land uppfyller konventionens kriterier gällande identifiering av offer för människohandel. Som tidigare forskning visat, finns det en kritik gällande rätten till att klassas som ett offer. Tham (2001, s. 38) menar att om väldigt många identifieras som offer, kommer det leda till brist av resurser. Ett annat problem enligt Tham (2001) är om offerkategorin utvidgas, kan människor mot sin vilja stämplas som offer. Denna kritik verkar dock ej befogad när det kommer till offer

för människohandel, där det enligt min analys framför allt verkar vara ett problem att få rätt att identifieras som offer. Även om jag håller med Tham (2001) att ingen skall identifieras som offer mot sin vilja, är det av vikt att alla ha rätt att få identifieras som offer utifrån konventionens kriterier.

6. Slutsats

För att se om det finns ett samband mellan vem som anses vara ett offer utifrån Sveriges och Litauens prostitutionslagar och vem som identifieras som offer enligt Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel, har jag i min analys utgått från tre frågeställningar. Nedan följer en kort sammanfattning av studiens resultat utifrån dessa frågeställningar.

Hur påverkar valet att kriminalisera eller icke-kriminalisera prostitution synen på offer?

Genom att koppla synen på prostitution till Nils Christies teori om det idealiska offret, kan det bidra till en ökad förståelse för vad som krävs för att den prostituerade ska få legitim status som offer. Då svensk prostitutionslagstiftning inte kriminaliserar den prostituerade och i stället bland annat ser prostitution som mäns våld mot kvinnor, där den prostituerade är den svagare parten i en utsatt position, kan teorin om det idealiska offret fungera som en av förklaringarna till att prostituerade i Sverige borde ha större chans att få rätt till att identifieras som offer, än om man jämför med ett land som Litauen.

Trots bristen på material gällande Litauens inställning till valet att kriminalisera prostitution, går det från tidigare forskning att koppla denna brist till en stigmatiserande syn på prostitution. Då Litauen har valt att kriminalisera prostitution, både försäljning och köp av sexuella tjänster, går det utifrån Christies teori att anta att det som prostituerad är svårt att nå offerstatus. Detta kan vara en av förklaringarna till att den prostituerade i Litauen först och främst riskerar att klassas som kriminell och inte ett offer för människohandeln. Det vill säga valet att kriminalisera prostitution eller ej kan påverka synen på offer.

Hur påverkar valet att kriminalisera eller icke-kriminalisera prostitution rätten till att identifieras som offer, utifrån kriterierna i Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel?

Kritiken av hanteringen av offer kopplat till prostituerade synliggörs framför allt i rapporterna från Litauen. Enligt GRETAs utvärdering från Litauen från både 2015 och 2019, finner de att framför allt prostituerade döms för brott, som en följd av utebliven identifiering av offer för människohandel. Vidare lyfter GRETA vid ett par tillfällen problemet med att prostituerade

först och främst ses som kriminella i Litauen och som en konsekvens av det inte identifieras som offer för människohandel. Det vill säga att valet att kriminalisera eller att icke-kriminalisera prostitution kan påverka hur ett land uppfyller konventionens kriterier gällande identifiering av offer för människohandel.

Hur skiljer sig Sveriges och Litauens hantering av offer, enligt GRETAs utvärderingsrapporter gällande Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel?

När det kommer till hur Sveriges och Litauens hantering av offer skiljer sig enligt GRETAs utvärderingsrapporter, gå det att se att både Sverige och Litauen brister i hanteringen. När det kommer till att identifiera offer bland prostituerade synliggörs de brister som tidigare nämnt framför allt i rapporterna gällande Litauen. Dock har även Sverige stora brister gällande identifieringsprocessen av offer. Anledningen till att hanteringen av offer skiljer sig åt kan kopplas till konventionen, artikel 10(2), där länderna är fria att själva besluta hur de vill reglera identifikationsprocessen i de nationella lagarna. Det vill säga att skillnader i de nationella lagarna kan leda till brister i identifiering och hantering av offer, och skapa ojämlika förutsättningar.

Sammanfattningsvis kan jag dra slutsatsen att det finns ett samband mellan vem som anses vara ett offer utifrån Sveriges och Litauens prostitutionslagar och vem som identifieras som offer enligt Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel. Utifrån GRETAs utvärderingsrapporter, visar studien på att Sverige och Litauen uppfyller kriterierna i konventionen på olika sätt, då de har olika syn på prostitution och med det vem som kan anses vara offer. Dock är detta en väldigt liten studie, som endast kan visa på att skilda nationella lagar, i detta fall prostitutionslagar, kan ha betydelse för hur länder uppfyller kraven i internationella konventioner. Även om studien inte är generaliserbar, på grund av sin storlek, ämnar studien att bidra till en ökad förståelse för vikten av identifiering av offer och hur skilda nationella lagar kan påverka Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel och med det människors rättigheter.

7. Avslutande diskussion

Som tidigare lyfts har det varit svårt att jämföra Sverige och Litauen, då det saknats material angående Litauens ställningstagande, gällande deras val att kriminalisera prostitution. Ett hinder här har även varit bristande språkkunskaper. Även om det gått att hitta litauiska lagar översatta till engelska, är många forskningsrapporter från Litauen inte översatta. Även GRETAs utvärderingsrapporter har till viss del varit svåra att jämföra, då de lagt olika vikt vi de olika artiklarna i respektive utvärdering. Här har det krävts en del tolkning från min sida. Men då jag har lagt stor vikt i mitt analysarbete, vid att hitta gemensamma nämnare med fokus på sökorden; offer, identifiering, sexuell exploatering och prostitution, anser jag att studien kan besvara mina frågeställningar och uppfylla dess syfte.

Gällande valet av metod och teori anser jag att kvalitativ textanalys har varit det mest passande för studien. Hade jag velat utöka studien och få med en mer samhällelig syn på prostitution och synen på offer, hade en kvantitativ analys varit ett bra komplement. Vidare anser jag att teorin om det idealiska offret ger en god förståelse för vad som krävs för att få att få offerstatus. Dock finns det flera andra faktorer som kan avgöra vem som får identifieras som offer och för det hade krävts ytterliga teorier. Men för denna studie har teorin om det idealiska offret varit användbar, för att på ett relativt enkelt vis förstå hur olika syn på prostitution kan ge olika förutsättningar, gällande vem som kan anses vara ett offer.

För att få en djupare förståelse för hur länderna ställer sig till offerfrågan, om vem som har rätta att identifieras som offer, hade det behövts ett utökat material i form av bland annat policys från respektive land, tydligare insyn i de nationella instrument som utformats för identifieringsprocessen och rapporter från NGO:s och frivilligorganisationer. Det hade även varit intressant att titta på andra länder, som exempel Tyskland, som valt att helt legalisera prostitution. Detta för att få en ökad förståelse för hur länders prostitutionslagar påverkar identifieringen av offer för människohandel. Dock hade det varit avsevärt mer tidskrävande och för omfattande för denna uppsats, men hade varit intressant att utveckla i framtida forskning, för att ytterligare utveckla kunskapen om hur internationella instrument påverkas av olika nationella lagar.

Referenser

Acus, A. (2001). *Marginalinės grupės tapsmas* (sociologiniai prostitucijos tyrinėjimai). *Deviantinio Elgesio Sociologija*, 56–67.

Amnesty international (2016) *"Amnesty International policy on state obligations to respect, protect and fulfil the human rights of sex workers*" pol 30/4062/2016 ,26 maj 2016 Hämtad 2021-11-09, från https://www.amnesty.org/en/documents/pol30/4062/2016/en/

Boréus, K., & Bergström, G., (red.) 2018. *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Fjärde [omarbetade och aktualiserade] upplagan. Lund: Studentlitteratur

CETS 197, *Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings* Hämtad 2021-11-08, från https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008371d

Christie, N. (2001) *"Det idealiska offret"* i Åkerström, M. & Sahlin, I. (Red.) Det motspänstiga offret (s. 46–60)

Constitution of the Republic of Lithuania (1992) Article 38 *"The family shall be the basis of society and the State"*
Hämtad från, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.21892

Council of Europe Portal (2021) *Action against Trafficking in Human Being – About the Convention*
Hämtad 2021-11-08, från
https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/about-the-convention

Council of Europe Portal (2021) *GRETA – the group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings* Hämtad 2021-11-18, från
https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/greta

European Commission (2021) "*Together Against Trafficking in Human Beings" - Sweden*
Hämtad 2021-11-29, från https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-countries/sweden_en

Europaparlamentets och Rådets direktiv 2011/36/EU (2011) *om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF*
Hämtad 2022-04-18, från http://data.europa.eu/eli/dir/2011/36/oj

Europaparlamentet (2016) *Nyheter – ”Människohandel”* Hämtad 2021-11-10 från https://www.europarl.europa.eu/news/sv/headlines/world/20161014STO47261/nyhets grafikmer-an-20-miljoner-manniskor-utsatts-fortfarande-for-trafficking

Gallagher, A.T., 2010. *The international law of human trafficking*, Cambridge: Cambridge University Press.

GRETA (2015*), Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against trafficking in Human Beings by Lithuania* – first evaluation round Hämtad 20021-11-18, från https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680631dc5

GRETA (2019), *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against trafficking in Human Beings by Lithuania* – first evaluation round Hämtad 20021-11-18, från https://rm.coe.int/greta-2019-08-fgr-lithuania-en/1680950076

GRETA (2014), *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against trafficking in Human Beings by Sweden* – first evaluation round Hämtad 20021-11-18, från https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168063c456

GRETA (2018), *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against trafficking in Human Beings by Sweden* – second evaluation round Hämtad 20021-11-18, från https://rm.coe.int/greta-2018-8-fgr-swe-en/16808b1cd7

Gutauskas, A., 2009. *Human trafficking and its treatment in criminal law*. *Socialiniu mokslu studijos.* nr 4, pp.25–48

Holmström, C. et al., 2008. *Prostitution i Norden: forskningsrapport, Nordiska prostitutionsmarknaden i förändring: En inledning*

Juozeliuniene, I. (1999). *Political Systems and Responsibility for Family Issues: The Case of Change in Lithuania. Marriage & Family Review*, *28*(3–4), 21–41.

Regeringen (2016) *Den svenska sexköpslagen har varit framgångsrik.* Justitiedepartementet

Hämtad från
https://www.regeringen.se/artiklar/2016/10/den-svenska-sexkopslagen-har-varitframgangsrik/

SOU 2010:49. *Förbud mot köp av sexuell tjänst – En utvärdering 1999-2008.* Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer

SFS 1998:408 *Förbud mot köp av sexuella tjänster.* Stockholm: Justitiedepartementet

Stobb, M. & McDonald, C., 2019. *The conditioning effect of EU membership status: understanding compliance with legislative initiatives to protect trafficking victims.* Comparative European Politics, 17(6), pp.813–831.

Stoyanova, V., 2015. *Human trafficking and slavery reconsidered: conceptual limits and states' positive obligations,* Lunds universitet

Tham, H. (2001) *"Brottsoffrets uppkomst*" i Åkerström, M. & Sahlin, I. (Red.) Det motspänstiga offret (s. 27–45)

The republic of Lithuania code of administrative offences, article 182(1)
Hämtad 2021-11-18, från
https://europam.eu/data/mechanisms/PF/PF%20Laws/Lithuania/Lithuania_Code%20of%20administrative%20offences_1985_amended2016_eng.pdf

UNODC (2020) *The 2020 UNODC Global Report on Trafficking in Persons*
Hämtad 2021-11-09, från https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/glotip.html

Åkerström, M. (2001*) "Annie – en motberättelse*" i Åkerström, M. & Sahlin, I. (Red.) Det motspänstiga offret (s. 265–281)

Åström, K., 2014. *Rättsliga åtgärder mot människohandel: att skydda offer eller möta hot,* Uppsala: Iustus.